

01 / 09

БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ
БЪЛГАРСКИ НАЦИОНАЛЕН КОМИТЕТ НА СЛАВИСТИТЕ

СЛАВЯНСКА ФИЛОЛОГИЯ

ДОКЛАДИ И СТАТИИ
ЗА XI МЕЖДУНАРОДЕН КОНГРЕС
НА СЛАВИСТИТЕ

ИЗДАТЕЛСТВО НА БЪЛГАРСКАТА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ

БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ
БЪЛГАРСКИ НАЦИОНАЛЕН КОМИТЕТ НА СЛАВИСТИТЕ

СЛАВЯНСКА ФИЛОЛОГИЯ

ТОМ 21

СОФИЯ ● 1993

ФЛОРЕНТИНА БАДАЛАНОВА

АПОКРИФЕН ТЕКСТ И ФОЛКЛОРЕН КОНТЕКСТ

(Или „МИТАРСТВА“ и „ПРЕВЪПЛЪЩЕНИЯ“
на „ЕПИСТОЛИЯ ЗА НЕДЕЛЯТА“)

„Този, който хвърля камък, има власт над него само докато не го е хвърлил — но не и след това!“ — е казал навремето Аристотел. Същото твърди народът ни за „речената дума“ — веднъж произнесена, тя вече е „хвърлен камък“ и поема свой път, независим и различен от пътя на този, който я е промълвил.

Такава е и съдбата на ръкописите. Веднъж излезли изпод перото на автора, те заживяват сами по себе си и сами за себе си — неподвластни на волята на своя създател; те са част от неговия живот дотолкова, доколкото и той е част от техния — с това отношението на взаимна зависимост между тях се изчерпва. Текстът на творбата има своя съдба и свои сетнешни митарства и превъплъщения — и това е съдба самостойна, независима и различна от орисията на нейния автор (макар и изконно подвластна нему — но само в началото на пътя! — докато ръката стиска все още камъка или избира посоката, в която ще понечи да го запрати).

Такава — самостойна и независима, подобна на летежа на хвърления камък, е и съдбата на апокрифа „Епистолия за неделата“¹, кръстен от любородния български книжовник дамаскинар „Камък падна от небето“².

В рамките на предпазливата догадка бих си позволила да предположа, че този надслов има дълбок културен контекст и многопластов символен подтекст; неговите корени само привидно лежат в повърхностния, „собствено повествователен“ текст на апокрифа. Подвеждаща би била констатацията, че българското (и по-точно побългареното) заглавие на въпросната творба цели единствено да резюмира и да поднесе в лаконична форма многословното и разгърнато съобщение за сакралната същина на епистолията като „камък, който висеше над Божия престол; бе чуден и много страшен във въздуха, не бе възможно никому да го хване, защото бе силен и тежък . . . ; патриархът го разтвори, видя и намери в него написани тез думи: „На вас казвам, чуйте, братя, и разберете, синове човешки, пратих ви послание . . .“³

¹ За произхода и разпространението на апокрифната творба „Епистолия за неделата“ вж. коментарните бележки и посочената в тях литература по въпроса в подготовката от Д. Петканова т. 1 от поредицата „Стара българска литература“ — „Апокрифи“ (С., 1982, 396—398), както и: Schmuicker-Brel oer, M. Ein Beitrag zur Apokryphenforschung „Epistolija o nedele“. — Slavistische Studien zum X. Internationalen Slavistenkongress in Sofia 1988 (Hrsg. von R. Olesch und H. Rothe), 1988, Köln/Wien: Böhlau, 543—567.

² Петканова-Тотева, Д. Дамаскините в българската литература. С., 1965, 121—122.

³ Стара българска литература. Т. 1. Апокрифи, с. 265.

Надсловът „Камък падна от небето“ не описва събитието, превърнало се в център на апокрифното повествование, а *назовава и означава* това събитие като **чудо** — личба и знамение, низхождащо до грешната земя. Струва ми се, че подобен надслов е не само в пряка връзка, но е и провокиран от редица библейски формули, свързани със символиката на образа на Месията. За да не бъде голословна, ще се позова на тълкуването, което предлага протосингелът на Неврокопска митрополия — архимандрит Партений, на символиката на образа на „тайнствения камък“ от „Пророчеството на Данаил“ (срв. Дан. 2:34; 2:45) в прение с представители на православното сектантско общество „Добрия самарянин“ през 1943 г. Той пояснява: „пророк Данаил няколко пъти поменава, че „този камък не го е ръка съборила“. И макар да не казва за него нищо повече, Църквата винаги е виждала в този вехтозаветен образ пророчество за безмъжното раждане на Спасителя Христа. В този смисъл той е използван нашироко в църковната поезия: „Камень нерукосящный от несъкомья горы тебѣ, Дѣво, краеугольный отсѣчеся Христосъ!“ (често срещан девети ирмос в ежедневните църковни канони, глас IV); „Тя величаем, Богородице, вопиюще: Ты еси гора, от неяже неизглаголано отсѣчеся камень и врата адови сокруши!“ (опустителен Богородичен „на конец утренни“, глас IV, сряда и петък). Още по-добре е използвано това пророчество на Даниила в неговата годишна църковна служба (17 декември): „Гору видел еси Данииле священнѣйше, едину пречистую приснодѣву отроковицу, из неяже отсѣчеся камень краеугольный и леств сокруши всю!“; или „Камень Тя без руки отсѣченъ, Слове, от горы зреть Дѣвы Богородицы Данииль пророкъ, взывая и воспѣвая Твое рождество!“⁴

Съзнателно се позовах на репликата на архимандрит Партений вместо на текстологичната или културологичната реконструкция. Обстоятелственото и пространно обяснение на протосингела на Неврокопската митрополия от 1943 г. сменя необходимостта от ретроспективен анализ на старозаветни и новозаветни текстове с оглед на символиката на образа на Месията, както и от проспективни размисли по повод тяхното разпространение и жизненост в „културното пространство“ на българския християнин. Очевидно е, че кръгът символични образи *камък — Месия — слово — камък* функционира като формообразуващо ядро в контекста на цитираните от православния пастир словесни конструкции; нещо повече — архимандрит Партений разчита на несъмнената им „прозрачност“ за „духовното зрение“ на мирянина: Исус е и Словото, и камъкът; камъкът е Слово и Месия; Словото е камък, то е и Спасителят. В контекста на подобни размисли надсловът „Камък падна от небето“ зазвучава с нови, „дълбинни“ значения, кръжащи около многолика, но единсъщна семантика.

Изкушавам се да напомня, че мотивът за непорочното зачатие (партеногенеза) в контекста на фолклорната култура често пъти се съотнася с мотива за зачатие от камък (петрогенеза). Особено ярко е съхранена тази връзка в корпуса героико-епически текстове, разпространени в Централна и Южна Азия⁵, в руските билини и в южнославянските.

⁴ Добросамаряноство и православие. От Архимандрит Партений, протосингел на Неврокопската митрополия. С., 1943, с. 67.

⁵ Трубецкой, Н. С. Кавказские параллели к фригийскому мифу о рождении из камня (земли). — В: Избранные труды по филологии. М., 1987, 346—350; Абаба, Л. К. Из мифологии абхазов. Сухуми, 1976, 74—85; Топоров, В. Н. Русск. Святогор: свое и чужое. К проблеме культурно-языковых контактов. — В: Славянское и балканское языкознание. М., 1983, с. 115; Бадаланова, Ф. Процесс циклизации героического эпоса восточных и южных славян в историческом становлении. Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук. М., 1984, 50—53;

Подобен семантичен прочит на заглавието „Камък падна от небето“ е не само възможен; за мирянина, живеещ в съгласие със законите на класическия фолклорен етос, той е закономерен, логичен и очевиден. „Светата неделя“ е символичното средоточие на Едем и Голгота, а божественото послание за нея — поредното, „но последно“ напомняне, че грехопадението е свързано с изкупление. Така *есхатологичният мотив* се трансформира във *фолклорна мотивация* на нормите и забраните, свързани с времето за труд и почивка; така „писаното слово“ актуализира устното предание за „селско-вселенски“ ред, за изконните, иманентни нему категории „делник“ и „празник“. „Тачиш ли празника — значи тачиш Бога; погазваш ли празника — погазваш и Бога!“ — това е един от основните постулати на „нашата вяра хубава“. Това е формулата, в която фолклорният светоглед синтезира както ортодоксалния християнски канон и съпътстващите го, макар и противоположни нему, апокрифни текстове, така и тяхната интерпретация от селяните-миряни, „простонародния“ им „прочит“, обозначен от изследователите с дискутирания и оспорван термин „фолклорно християнство“. Рецепцията на апокрифа „Епистолия за неделята“ от славяните и неговото десетвековно присъствие в тяхното културно пространство са прекрасна илюстрация на този процес, както и на спецификата на иманентните нему текстопораждащи механизми.

Неслучайно образът на „падналото от небето“ сакраментално послание — „бяло книже с черно слово“, е един от възловите в класическото фолклорно наследство на българина. Той е смислово-емоционалният център на тематичния кръг песни, повествуващи за крушението на царството на „дигноглавия Константин“ — греховния владетел, от когото Господ отвърща лицето си. Знакът за „снемането“ на божествената закрила и благословия от българската царщина е тъкмо „падналото от небето“ писмо; донася го под крилото си „сиво пиле гълъбенце“ — а едва ли е нужно да напомняме, че в неговия облик християнинът съзира Божествената хипостаза; защото Св. Дух е „любовта Божия, на Отеца към Сина и на Сина към Отеца“¹⁴.

Струва ми се, че тематичният кръг песенни и наративни текстове за крушението на българската царщина и за падането на Цариград е своеобразен фолклорен аналог на „Епистолия за неделята“. И в двата случая Божественото послание низхожда по чудодееен начин до грешните човеци; и в двата случая то е достъпно само на избрани праведници, и в двата случая вещае погибел като наказание за неразкаяни грехове. „Предреченият“ от „бялото книже с черно слово“ апокалипсис се отъждествява от фолклорната словесност с историческата катастрофа, сполетяла южното славянство през XIV в.; робството е възмездие за отхвърлянето на Божия ред и закон, то е сбъднатото чудо.

Същевременно текстологичният анализ на песните от тематичния кръг за падането на обречената „хубава Цариграда“ показва, че знаменieto за апокалиптичния погром над владенията на доскоро „честития цар“ е дадено тъкмо в ден „света Неделя“ — деня на изпълнения Господен гняв¹⁵.

В контекста на казаното по-горе е логично да се очаква, че апокрифната творба „Епистолия за неделята“, белязала с толкова мощно присъствие културната памет на българина, ще намери своите нови превъплъщения и като „печатано слово“. Водена от подобна догадка, реших да тръгна по сле-

дите на това произведение в следосвобожденския ни печат. Оказа се, че в периода 1880—1944 г. то е претърпяло над петдесет издания¹⁶ под различни заглавия, най-често срещаните от които са „Писмо от Бога към християните“,

¹⁶ *Сънят на Света Богородица, Мъките на грешните и Послание. Камък падна от небето.* Търново, П. Иванов, печ. К. Тулешков, 1880; *Писмо от Бога към християните и сян пресвятая Богородица.* Варна, печ. Х. Х. Ралева, 1884; Самоков, напечатана се за ползата на православните християне, 1884; *Свиток Богоматери или Молитва пресвятая Богородица.* Самоков. Напечатана се с иждивението на поп Михаил Попгеоргиев. Печатница старобългарска, 1884; *Свиток и молитва пресвятая Богородица.* С., печ. К. Кушлев, 1889; *Свиток и Молитва към Пресветая Богородица.* Сливен, Г. Александриев, печ. „Българско знаме“; *Сънят на Света Богородица, Мъките на грешните и Послание на Господа нашего Иисуса Христа, Камък падна от небето и Молитва към Пресвятая Богородица.* С., книж. на Т. Кушлев, печ. Ник. Х. Йончев, 1891; С., печ. Г. Петров, 1893; С., печ. Г. Петров, 1895; С., печ. Димитър Б. Бързаков, 1895; *Сънищата на Пресвятая Богородица. Мъките на грешните. Послание на Господа Нашего Иисуса Христа с 32 неблагоприятни дни. Камък падна от небето. Снетие на Иисуса Христа от кръста.* Пловдив, печ. Ив. К. Божинов, 1896; *Сънят на Света Богородица. Мъката на грешните и Послание на Господа нашего Иисуса Христа. Свиток падна от небето.* Тетевен, печ. Бр. М. Икимджиеви, 1898; *Сънят на Света Богородица. Мъките на грешните и Послание на Господа нашего Иисуса Христа. Камък падна от небето.* В. Търново, Цаню Николов, скоропеч. П. х. Панайотов, 1899; Силистра, печ. Д. Иванов, 1899; Силистра, Йордан Н. Слепия, печ. Д. Иванов, 1903; Станимака, книж. Г. А. Примов и Ив. Попангелов, 1903; Хасково, печ. А. Мазенов, 1908; *Сънят на Св. Богородица. Мъките на грешните и послание на Господа нашего Иисуса Христа.* С., Йордан Манев, печ. Фофинов, 1900; *Сънят на Св. Богородица, Мъките на грешните и Камък падна от небето.* Търново, Ц. Николов, печ. П. х. Панайотов, 1901; *Сънят на Светая Богородица, Мъките на грешните. Послание на Господа Нашего Иисуса Христа, Камък падна от небето и Молитвите към пресветая Богородица и архангела Михаила.* Сливен, печ. „Българско знаме“, 1902; Пловдив, печ. „Труд“ на П. Беловеждов, 1908; *Сънят на св. Богородица, Мъките на грешните и Послание Господа нашего Иисуса Христа, Камък падна от небето, Молитви към пресветая Богородица, сутренни и вечерни и Чудесата на свети Сисой.* С., Йордан Манев, печ. П. Калъчев, 1904; *Сънят на св. Богородица, Мъките на грешните, Послание на Господа нашего Иисуса Христа, Камък падна от небето, Молитва и разговор на грешника със св. Богородица.* Г. Оряховица, печ. „Росица“ на Симеон Минчев; 1904; *Сънят на св. Богородица, Мъките на грешните и Послание на Господа нашего Иисуса Христа, Камък падна от небето.* Сяр, Василка А. Николова. С., печ. Гавазов и Чомонев, 1904; *Сънят на св. Богородица и мъките на грешните. Послание на Господа нашего Иисуса Христа. Камък падна от небето и Молитвите към пресвятая Богородица, сутринна и вечерня. Чудесата на св. Сисой и 12 петъка.* В. Търново, Цани Николов, печ. П. х. Панайотов, 1904; В. Търново, печ. Н. М. Церовски, 1906; В. Търново, печ. Н. М. Церовски и сие, 1908; В. Търново, печ. Н. М. Церовски, 1912; В. Търново, печ. Н. М. Церовски, 1915; В. Търново, печ. Н. М. Церовски, 1916; В. Търново, печ. Братя Касабови, 1916; *Сънищата на Пресвета Богородица. Мъките на грешните. Камък падна от небето. Разговор на грешника със св. Богородица. Чудесата на св. Сисой. Разни молитви, които всеки християнин е длъжен да знае. 12-те забележителни петъци.* Пловдив, книж. Братя Кравареви, печ. „Македония“, 1905; *Сънят на св. Богородица, Мъките на грешните, Послание на Господа Нашего Иисуса Христа, Камък падна от небето, Молитви към пресвета Богородица, сутренни и вечерни, Чудесата на св. Сисой и 12-те петъци.* С., Тодор Иванов, печ. „Габрово“, 1905; *Сънят на св. Богородица, Мъките на грешните, Послание за Господа Нашего Иисуса Христа, Камък падна от небето, Молитва към пресвятая Богородица, сутренна и вечерна, Чудесата на св. Сисой.* Кюстендил, печ. „Изгрев“, 1906; *Сънят на Св. Богородица, Мъките на грешните и Послание на Господа Нашего Иисуса Христа. Камък падна от небето и Молитва към пресветая Богородица, сутренни вечерни. Чудесата на св. Сисой и 12-те петъци.* Ст. Загора, Георги Х. Тодоров, печ. „Напредък“, 1908; *Сънят на св. Богородица, Послание на Господа нашего Иисуса Христа, Камък падна от небето, Молитва и Мъките на грешниците.* В. Търново, печ. Панайотов, 1908; *Сънят на св. Богородица, живота на светицата. Послание към Господа нашего Иисуса Христа. Камък падна от небето. Молитви към пресветая Богородица, сутренни и вечерни, които всеки християнин е длъжен да знае. Чудесата на св. Сисой. 12-те забележителни петъци.* Сливен, печ. „Труд“, 1908; *Сънят на св. Богородица. Мъките на грешните. Послание към Господа нашего Иисуса Христа. Камък падна от небето. Молитви към пресветая Богородица, сутренни и вечерни, които всеки християнин е длъжен да знае. Боговдъхновената мома Куртеза по случая откритото от нея аязмо в Борисовград.* Пловдив, Д. Златанов; Сливен, 1908; *Сънят на св. Богородица. Мъките на грешните. Чудесата на*

¹⁴ Булгаков, С., прот. Православие. Очерки учения Православной церкви. М., 1991, с. 29.

¹⁵ Вж. напр. Памятники болгарского народного творчества. Собр. В. Качановский. СПб., 1982. Вып. I, зап. 175 и пр.

„Послание на Господа нашего Исуса Христа“, „Свиток падна от небето“, „Камък падна от небето“, „Божие чудо в Йерусалим“, „Писмо от Господа Исуса Христа З. У. Е. К. Ч. У“ и пр. То е публикувано в обкръжението на такива „класически“ апокрифни текстове като „Сон Пресвятия Богородици“, „Разговор на грешника със св. Богородица“, „Свиток Богоматери“, „Свиток и молитва пресвятия Богородици“, „Мъките на грешните“ (в които съзираме съвременните редакции на разпространения сред южните и източните славяни апокриф „Ходене на Богородица по мъките“, както и възможните „превъплъщения“ на „Откровение на св. Богородица за седемте гряха“), „Дванадесетте забележителни петъци“ (съвременна редакция на ползващия се с изключителна популярност сред южните и източните славяни апокриф „Сказание за дванадесетте петъка“) и пр. Показателно е, че издаването на подобен тип религиозна „народна книжнина“ се „спонсорира“ от самите миряни, като след заглавието на брошурата се изписва и името на дарителя — напр. „напечата се с иждивението на . . .“; същевременно се отбелязва, че въпросната книга „напечата се за ползата на православните християне“. В подобен акт не е трудно да съзрем трансформация на акта на ктиторството; *печатането* на имената на спомоществователите, заръчващи дадено „душеспасително“ издание, е функционален еквивалент на *изписването* на имената на дарителите на черкви и манастири върху икони, стенописи и пр., целящо измолването на „здраве и благополучие за тях и цялата им челяд нине, присно и во веки веков“.

св. Сисой и неговата божествена сила. Молитвите към пресветая Богородица, сутринни и вечерни, които всеки християнин е длъжен да знае. Послание към Господа нашего Исуса Христа. Камък падна от небето. (Не е отбелязано мястото на издаване и печатницата, както и спомоществователите — Ф. Б.), 1911; *Сънят на пресв. Богородица, Мъките на грешните, Молитва към Господа нашего Исуса Христа, 12 петъци, Послание на Господа нашего Исуса Христа, Разговор на грешника със св. Богородица, Молитва сутринна и вечерна, Молитва на св. Василий Велики, Молитва на св. Архангел Михаил и др. разни. Житието на св. Антони Велики и душеполезни поучения. Житието на св. Димитрия Солунски и пр.* Трявна, Антон Димитров, 1913; *Сънят на св. Богородица и Мъките на грешните. Послание на Господа нашего Исуса Христа. Камък падна от небето. Молитва към св. Богородица сутрин и вечер и чудесата на св. Богородица.* Търново, М. Кожухарова, печ. Х. Фъртунов, 1914; *Сънят на св. Богородица и Мъките на грешните. Послание на Господа нашего Исуса Христа. Камък падна от небето и Молитвите към пресвета Богородица сутрин и вечер. Чудесата на св. Сисой и 12 петъка.* Русе, Григор Петров; С., печ. „Победа“, 1914; *Сънят на св. Богородица, Мъките на грешните, Послание на Господа нашего Исуса Христа. Камък падна от небето.* Наредил Ив. Игнатов. Белградчик, изд. ред. печ. Св. Каменов, 1924; *Писмо от Господа Исуса Христа ЗУЕКЧУ. С., печ. „Св. Иван Рилски“, 1933; Бургас, печ. „График“, 1934; Казанлък, Т. и Д. Мънкови, печ. „Гутенберг“, 1936; С., печ. „Св. Иван Рилски“, 1937; Плевен, Мотавчиев, 1939; *Сънят на св. Богородица и Камък падна от небето. С., печ. „Св. Иван Рилски“, 1936; 1937; Сънищата на св. Богородица. Посланието на Исуса Христа. Чудесата на свети Сисой и разни молитви.* Варна, печ. Кънчо Николов, 1939; *Сънищата на св. Богородица. Мъките на грешните. Послание на Господа Исуса Христа. С., печ. Хр. Д. Стамболиев, 1940; Сънищата на св. Богородица. Мъките на грешните. Посланието на Господа Исуса Христа. Божие чудо в Йерусалим. Камък падна от небето и дванайсетте петъци. С., печ. „Нов живот“, 1942; и пр.**

Любопитни превъплъщения на текста на апокрифа откриваме и в българската религиозна периодика между двете войни; показателни в това отношение са публикациите: „Българи! Покайте се, наказание!“ (в „Утеха“, бр. 30 от 25 март 1929 г., с. 1), „Неделният ден. Законът и правилата за пазене неделния ден“ (в „Утеха“, бр. 98 от 20 ноември 1934 г., с. 2), „Неделната и празнична почивка“ (в „Утеха“, бр. 152 от 30 април 1939 г., с. 3) и др. Нещо повече — самият вестник „Утеха“ функционира като една от възможните „печатни“ хипостази на „Епистолия за неделята“ — в бр. 125 от 25 февруари 1937 г. е отправено предупредението: „Вестник „Утеха“ да се пази чисто и никой да не го къса или пък употребява за уиване или за друго нещо, защото е грешно!“ (с. 4), а две години по-късно в бр. 149 от 30 януари 1939 г. то е формулирано и аргументирано по следния показателен начин: „Утеха е слово Божие, затова да се пази от замърсяване и употребление за каквото и да било“ (с. 1).

Естествено е да се очаква, че в печатните издания на съвременните редакции на апокрифа „Епистолия за неделята“ ще настъпят и изменения в текста, но като цяло той съхранява своята изконна архитектуроника и съдържа всички композиционни звена, иманентни на класическия апокрифен текст, а именно:

1) *съобщение за „небесния произход“ на посланието*; често пъти то е изведено като подзаглавие на книгата (напр. „Приказвание за великото и страшно тайнство, което стана в святий град Йерусалим, в храмът Сионский“, „Божие чудо в Йерусалим“ и пр.), или пък като нейно „мото“ („Божие видение, Божествено чудо“); още във въвеждащата част на текста се отбелязва, че Божественото послание е „камък, паднал от небето“ в святото, чисто пространство на „Сионския храм в Йерусалим“, или пък „се намери в свят град Йерусалим в селото Гетсимания отгоре на гробът на пресветая Богородица и приснодева Мария“; разгадано е при вмешателството на „негово преосвященство Ерусалимския патриарх Йоански“ (вар.: „негово преосвященство Патриарха Йоаникий“, „патриарх Ерусалимски Йоан“ и др.);

2) *съобщение за сакраменталното съдържание на посланието*; обикновено то изчерпва „същинската част“ на „Писмото на Господа Исуса Христа“, като се разгръща причината за Божия гняв и се напомня за забравения от християните закон за тачене на деня на „светата неделя и другите Господни празници“;

3) *съобщение за призиването на „истинския християнин“ да преписва и разпространява текста на „Божественото послание“*, като се пояснява съответната награда или пък наказанието за изпълнението или неизпълнението на това призивание.

Обикновено текстът приключва със стиховете:

На свещеното послание край!
Все що дума истина е знай!
И слава Вишнему въздай!

В някои варианти „дума“ се замества с „диша“, което е вероятен намек за „вечноживата“ същина на свитъка-послание като вместилище на Светия Дух:

На святаго послание край!
Все що диша истина е знай!
И славу Вишнему въздай!

В по-късните печатни издания на „Епистолия за неделята“ откриваме любопитни допълнения към класическата сюжетна схема, които демонстрират специфично преплитане на „Римския“ и „Йерусалимския“ вариант: Божественото послание е дадено ту „в маслиничната гора на Архангел Михаил“, ту почива върху гроба на Божията майка, ту следва митарствата на апостол Петър. В изданията от тридесетте години насетне пък дори историческите събития по земите на православното славянство, свързани с избухването на „болшевишката революция в Русия“ и прочетени като „знамение за нов апокалипсис“, като възмездие за грехове пред Бога, са намерили достойно и многословно отражение. Тази своеобразна „приписка“ съдържа както намек за отколешното крушение на българската царщина като наказание за несправедност, така и споменаване за аналогичната съдба на руския престол; но тъкмо защото българите са получили с много страдания изкуплението, ще им бъде даден Божият благослов да съхраняват и разпространяват „нине, присно и во веки“ словото Господне. Това е една от многото мотивировки

за по-сетнешното ръкописно разпространение или препечатване на текста на „Епистолия за неделята“ в България, както и за функционирането на отделните брошури или свитъци-преписи като амулет. Аргументацията на подобна функция е залегнала в самия текст на апокрифа, както и в по-сетнешните му „превъплъщения“: „Който го преписва и го носи с вера в себе си, куршум не ще го повреди, ни гръм, ни молния, ни огън, ни вода, ни звер, ни разбойник. Амин!“ В едно издание от 1900 г. дори се казва: „тази книга . . . е дадена на първосвещения патриарх Йоаникий, който я беше проводил на брата си Краля Йоана да му бъде на помощ против завистниците му“, друго пък — от 1934 г., допълва, че тя е спасила от мъченическа смърт „един от руските бежанци от армията на генерал Врангеля“, и пр.

Ръкописните „митарства“ на апокрифа „Епистолия за неделята“ имат и своята най-нова история. В руския ареал текстът се разпространява под формата на т. нар. „круговые письма“, „святые письма“; в полския — като „*Lańcuszek Świętego Antoniego*“, в България пък — като „свето писмо“, „божие писмо“ и пр. Макар и значително променен и трансформиран, текстът на тези ръкописни послания пази „паметта“ за изконното си родство с „Епистолия за неделята“. В Русия и България те обикновено започват с набор от енигматични знаци (намекващи за необикновения произход на текста); те могат да бъдат изписани на кирилица (напр. абривиатурата „З. У. Е. К. Ч. У“, която — макар да се състои от шест букви! — означава „петте Рани Господни“), на латиница или да се образува споена от вътрешен, незрим за „грешните непосветени очи“, смисъл верига от букви на кирилица и латиница, римски и арабски цифри и други знаци: „V—18—116—54 на +ix пише kv 54 спуск“; „п+86—II—нух/ /1+BC (ОСК)—х“ и пр. Този енигматичен блок от знаци най-често функционира като встъпителна формула (макар че може и да изчерпи текста на писмото или да означаи края му). Следва съобщението за „митарствата на писмото“ — то е обиколило 999, 888, 666, 618, 444, 22 и пр. пъти света, като „пътешествието“ му е започнало от земя тайнствена и далечна — Филипините, Нова Англия, Холандия; в тази „обетована земя“ се пази и оригиналът му. Дават се множество примери за щастливата съдба на преписалите го 3, 9, 12, 22 и пр. пъти (в срок от 9, 12, 22, 96 дни или часове) мисионери, милионери и прости чиновници, както и за нещастieto на онези, които са се отнесли към него с неверие и „са го игнорирали“. Така например според някои руски преписи успехът на Артур Конан Дойл се дължи тъкмо на това, че е застанал в началото на веригата на разпространение на подобно небесно послание; негов колега на свой ред се отнесъл с пренебрежение към акта на преписването и погинал. Отделните преписи на писмата¹⁷, кръжащи из пощенските кутии на Москва през последните пет години, ни правят съпричастни към нещастieto на непознати люде отвъд океана (генерал Ричард, пастор Джуд и т. н.), прекъснали веригата на разпространение на небесното послание, както и на именити политически фигури с аналогична съдба: „в 1937 году письмо попало к маршалу Тухачевскому, который сжег его, а через 4 дня его арестовали, потом судили и расстреляли его же подчиненные“; „Хрущеву письмо подбросили на дачу в 1964 году, но его выбросил и через 4 дня его свергли его друзья по партии“. Не по-малко въздействащи са и съобщенията за известни личности, които преписали в определения срок и разпространили в нужното количество текста на чудодейното послание: „в 1907 году его полу-

¹⁷ Използвам случая да благодаря сърдечно на колегата си от Москва Михаил Андреевич Мухлынин, който беше така любезен да ми предостави множество варианти на т. нар. „круговые письма“.

чила и размножила крестьянка Крупова, а через 4 дня она откопала на своем огороде клад с золотом и впоследствии она вышла замуж за князя Голицына, сейчас ее дочь — миллионерша, живет в США“; „а когда Ленин в 1917 году получил это письмо, попросил секретаршу размножить его и через несколько дней выиграл 20 тыс. долларов“; „в 1983 г. певица Алла Пугачева отравила 20 писем и через 4 дня неожиданно получила приглашение фирмы „ЮНАЙТЕД АРТИСТЕ“ и за 4 месяца получила на свой счет 2 млн. долларов“; в някои случаи, повествуващи за шанса на Алла Пугачова да стане супербогата естрадна звезда, фирмата е наречена просто „ЮНАЙТЕД СТЕЙТС“. Обикновено изреждането на подробностите от живота на знаменитостите, докоснали се до „небесното писмо“, завършва с фразата: „Таких случаев много.“ Следва забраната за късането на писмото или промяната на текста, както и напомнянето: „Это — нить между вашим прошлым и будущим.“

Съпоставителният текстологичен анализ на руските и българските съвременни редакции на „Епистолия за неделята“ показва тяхната структурна близост, както и сходство в съдържанието. То може да бъде изчерпано както с кратък текст на молитва към „Исус Христос — сина Божий“ или към неговата Майка с препоръката да се изпрати преписът на 9, 12, 20 адреса „за ваше добро“, или пък да се превърне в обстоятелствен разказ за произхода на священото послание и резултатите от мъдрото или недалновидното докосване на миряните до него. Борави се с непознати, но впечатляващи имена на генерали и архитекти, лекари и бизнесмени; „милionерите“ стават „мисионери“ и обратно; паралелно с това се зачекват съдби, превърнали се в емблемен знак за житейски успех или неуспех, като се търси опора за „достоверност“ в популярността на нашумяла фамилия. Така всяка личност сама за себе си „съпреживява“ докосването до сакралния небесен свитък; при това апокалипсисът застрашава не всеобщата съдба на всемира и човечеството, а космоса на конкретната личност, на „малкия човек“. Така превъплъщенията на „Епистолия за неделята“ ни помагат да съзрем и многоликите превъплъщения на инак познатия възглед за апокалипсис, както и за вселена. Защото тъкмо съхранението на вселенския ред, а това значи — на човека, е онзи идеен стожер на апокрифната творба „Епистолия за неделята“, който е гарантирал нейното десетвековно присъствие в културната памет на православното славянство.